

KAPITEL 5 / CHAPTER 5 ⁵

METHODOLOGICAL ASPECTS OF STUDENT CENTRICITY AS A PRINCIPLE OF IMPLEMENTING THE EDUCATIONAL PROCESS

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-39-03-010

Вступ

Вища освіта в Україні визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Водночас, враховуючи інтеграційні процеси України щодо входження її до європейського політичного, економічного і культурного простору, потребує вдосконалення системи вищої освіти України [6].

Реформування системи вищої освіти України, підвищення якості та її удосконалення є пріоритетними завданнями суспільства, які зумовлені процесами глобалізації та потребами створення належних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації та самореалізації у сучасному світі. Ключові завдання освітньої політики – це позитивні умови для гармонійного розвитку особистості, її творчої самореалізації, переорієнтація змісту освіти та удосконалення навчально-виховного процесу у рамках демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Пріоритетними напрямками державної щодо розвитку вищої освіти є: формування національних і загальнолюдських цінностей; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій; інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів [7].

5.1. Європейська інтеграція

У процесі інтеграції України до ЄС (Болонський, Копенгагенський процеси), національна вища освіта суттєво змінилась. Викладання у закладах вищої освіти

⁵**Authors:** Oleksin Yurii Petrovych, Kochubey Alla Volodymyrivna, Sokal Valentina Anatolyivna, Shevchuk Tamara Evgenivna, Yakubovska Svitlana Svyatoslavivna

Number of characters: 26121

Author's sheets: 0,65

ґрунтується на особистій парадигмі, а одним з пріоритетних педагогічних методів – компетентностний підхід.

Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, інтеграція до європейського інтелектуально-освітнього та наукового простору полягає у впровадженні європейських стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні культурно-історичних і науково-технічних здобутків у ЄС. Отже, європейська інтеграція – це представлення України цивілізованому світу, її перехід від тоталітарного до демократичного суспільства. Ефективним на шляху України до європейського наукового простору є Болонський процес як головний інструмент глобалізації. Європейська наукова спільнота заохочує країни-учасниці до підвищення якості власної освіти, надаючи при цьому фінансову і політичну підтримку [6].

Головною метою педагогіки стає проблема навчити жити людину в умовах багатомовності та багатокультурності, не втративши власної точки зору.

Отже, процес реформування вищої освіти України на тлі сьогодення спрямований на студентоцентризм, підкріплений культурознавчою парадигмою, що передбачає нові підходи у підготовці студентської молоді у закладах вищої освіти. Розвиток ідей полікультурності повинен сприяти всебічному розвитку особистості, толерантному ставленню до представників інших етносів і культур, подоланню агресії та расизму, вирішенню конфліктів, ефективному налагодженню взаєморозуміння та миру, встановленню добросусідських відносин та діалогу культур взаєморозуміння та миру [7].

5.2. Шляхи самоствердження та самореалізації

Невпинний плин часу змінює все на своєму шляху. Незмінною є людська постать і постійні виклики удосконалення шляхів самоствердження та самореалізації. Перший крок на цьому шляху – отримання освіти, а слідом - надбання освіченості і віднаходження свого місця в житті. Вже давно, принаймні від минулого століття, освіта розглядається як результат і як цінність і не може

бути кимось або чимось наданою, а отримується і засвоюється у вигляді знань, умінь, навичок і способів їх презентації. Через це перед освітою сьогодення стоять непрості завдання, які змінюють ракурси, потрапляючи в призму глобальних чи євроінтеграційних процесів. Змінюється парадигма навчання, і вища школа в рамках компетентнісного підходу переорієнтовується на суб'єкт навчання – на студентський колектив і на кожного здобувача освіти окремо. Появляються і стають невід'ємними для сучасної освіти в Україні поняття «студентоцентризм» і «компетентісний підхід».

Народ і конкретну людину змінити одними лише революціями неможливо, на його думку, для цього необхідно змінити освіту, яка підготує нове покоління людей. У розрізі таких висловлювань стає зрозумілим, що освіта повинна використовувати нові ресурси успішної реалізації навчальних підходів, і таким невикористаним до сьогодні в Українській освіті ресурсом є студентоцентризм як базовий принцип організації навчального процесу і всієї системи стосунків в освіті, у навчальному закладі, зокрема між тим, хто навчає і тим, хто навчається [8].

У низці джерел підтверджується той факт, що студентоцентроване навчання передбачає розширення прав і можливостей тих, хто навчається, розробку нових підходів до викладання і навчання, навчальних програм, що відбивають практичний бік реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті. Отже зростає роль тих, хто створює ці програми і розробляє нові підходи. У цьому аспекті на перше місце виступає психолого-педагогічна кваліфікація викладача. Адже він покликаний таким чином побудувати навчальний процес, створити такі умови презентації компетенцій, за яких і сам студент має бути в пошуку всіх можливостей. Це означає, що студентів вишів необхідно залучити до свідомого процесу реалізації компетентісного підходу.

5.3. Діяльність викладача

Діяльність викладача є многогранною, багатофункціональною і має комплексний характер. Для успішної реалізації взаємодії понять і явищ

«студентоцентризм» і «компетентісний підхід» до психолого-педагогічного портрету викладача сучасного закладу вищої освіти, на якого чекає Україна, входять і його педагогічна майстерність, і навчально-педагогічна діяльність і гностичні, конструктивні, організаційні, комунікативні здібності як компоненти власної психологічної структури.

Але не тільки відповідальність викладача, його професіоналізм та людські якості здатні забезпечити якість викладання та засвоєння навчальних дисциплін. Для успішної роботи викладача, для його творчого діалогу зі студентською молоддю, а значить для забезпечення якості освіти необхідні певні умови роботи. Питання умов роботи викладача в сучасних реаліях є недостатньо вивченим і потребує прискіпливої уваги психологічної, педагогічної і навіть економічної галузей наук і є питанням подальших розробок.

Студентоцентризм – це орієнтування освітнього процесу на особистість і потреби здобувача освіти через створення сприятливих умов для навчання і розкриття потенціалу здобувачів освіти.

Студентоцентризм не є самоціллю. Його мета – повноцінна реалізація компетентісного підходу в освіті [7].

Компетентісний підхід ставить наголос не на змісті, а на результатах навчання і втілюється у компетенціях, які є здатністю фахово і зацікавлено виконувати професійні обов'язки.

Компетенція є єдністю трьох складових:

- 1) знання і розуміння об'єкта діяльності;
- 2) вміння дієво і оптимально застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях;
- 3) особистісні якості (переконавання, установка на самореалізацію, ціннісні орієнтації).

Отже, студентоцентризм має забезпечити набуття знань, умінь, особистісних якостей і мотивацій, які сформують висококласного фахівця, створять підґрунтя для самореалізації людини, гарантуватимуть затребуваність потенціалу особистості, усвідомлення нею своєї власної значимості [5].

Таких результатів можна досягти через осмисленість сприйняття і засвоєння здобувачами освіти навчального матеріалу, формування у здобувачів освіти здатності самостійно, нестандартно, творчо застосовувати одержані знання при розв'язанні прикладних завдань.

5.4. Навчально-методичні підходи

Які навчально-методичні підходи сприятимуть наданню процесу навчання студентоцентрованого характеру?

Скорочення кількості навчальних дисциплін через їх інтеграцію. Забезпечить системність знань, розуміння цілісного і причинно-наслідкового характеру явищ і процесів.

У навчальних програмах дисциплін залишити теми, які є найсуттєвішими для даної дисципліни. Забезпечить можливість кращого роз'яснення тем і їх кращого засвоєння, розуміння сутності об'єкта вивчення.

Навчальні завдання до тем повинні бути аналітичного, за можливості – проблемного, характеру. Здобувачі освіти мають виконувати завдання самостійно; викладач пояснює лише алгоритм роботи. Навчальні завдання бажано складати за варіантами для роботи студентів малими групами або індивідуально.

Контроль засвоєння навчального матеріалу здійснювати через письмові контрольні роботи тестового або розрахункового (аналітичного) характеру. Усне опитування проводити під час захисту навчальних завдань для з'ясування розуміння студентом сутності теми, рівня системності у засвоєнні матеріалу.

Заохочувати студентів самостійно підбирати проблемні практичні ситуації для їх використання як навчальних завдань [8].

Надавати здобувачам освіти можливість формування індивідуального аналітичного завдання з наступною презентацією і захистом результатів.

Зміна реалій сьогодення вимагає вдосконалення навчального процесу. Інтеграція України в Європейський простір вищої освіти покликана змінити сам

характер вищої освіти в Україні, підвищити її якісний стан. Сьогодні в умовах швидких змін економічного життя важливого значення набуває інноваційна діяльність.

Під інновацією розуміється нововведення, але не просто нововведення, а лише таке, що вдосконалює систему, обумовлює її прогресивний розвиток.

Інноваційна діяльність – це такий вид діяльності людини, який спрямований на вдосконалення й оновлення певної системи, забезпечення її прогресивного розвитку.

Принцип студентоцентризму означає реалізацію особистісного підходу в здійсненні навчального процесу. Кожна особистість має свої психологічні характеристики. Студентоцентризм передбачає, що викладацька діяльність повинна базуватись на психолого-педагогічних принципах, які враховують особливості особистості кожного здобувача освіти. До характеристик людини як індивіду належать віково-статеві та індивідуально-типові властивості. Взаємодія цих властивостей визначає динаміку психофізіологічних функцій і структуру органічних потреб. Вища інтеграція всіх цих властивостей представлена в темпераменті та задатках. До характеристик людини як особистості належить її статус у суспільстві, а також побудовані на його основі й у постійному взаємозв'язку системи суспільних функцій – ролей, цілей і ціннісних орієнтацій (первинні особистісні властивості). Ці особистісні характеристики визначають особливості мотивації поведінки, структуру суспільної поведінки (вторинні особистісні властивості). Вищий інтегративний ефект взаємодії первинних і вторинних властивостей являє собою характер людини та її схильності. Основними характеристиками людини як суб'єкта діяльності є свідомість і діяльність. Вищою інтеграцією суб'єктних властивостей є творчість, а найузагальненішими ефектами є здібності і талант. Індивідні особистісні та суб'єктні властивості людини характеризують її як цілісну природну і суспільну істоту. Суб'єктом діяльності слід розглядати людину, яка свідомо і цілеспрямовано діє, реалізує діяльність.

Особистісний підхід – це принцип особистісної зумовленості всіх психічних

явищ людини, її діяльності, її індивідуально-психологічних особливостей. За такого підходу в центр процесу навчання має бути поставлений здобувач освіти, його інтереси й потреби, схильності і можливості. З позицій того, хто навчає, це означає організацію та управління цілеспрямованою навчальною діяльністю студента в загальному контексті його життєдіяльності.

Дуже важливими умовами інноваційної діяльності є внутрішні механізми, які забезпечують будь-які творчі прояви людини. Творчість означає розкриття особистістю своїх внутрішніх потенціалів подолання упереджень і стереотипів, відкритість досвіду. Процес навчання повинен забезпечувати не тільки отримання знань, а й уміння сприймати новизну [8].

Необхідні умови прояву інноваційних властивостей, створення інноваційного навчального середовища повинен забезпечити педагогічний аспект. Сприяти формуванню і виявленню особистісних властивостей мають зовнішні умови завдяки створенню творчої атмосфери, використанню спеціальних форм і методів, які поглиблювали б творчу активність, оптимізували соціально- психологічні чинники. Сама професійна підготовка за таких умов стає інноваційно зорієнтованою, оскільки підготовка до інноваційної діяльності таким чином відбувається як у межах обраної спеціальності, так і в контексті фундаментальних знань.

Інтеграція України в світовий економічний і соціокультурний простір вимагає суттєвих якісних змін у кожній сфері суспільного життя, зокрема і в освітній. Вища освіта це ключовий аспект розвитку потенціалу країни, її економічного зростання [8].

З огляду на те, що європейські суспільства все більше прагнуть ставати суспільствами знань, вища освіта є невід'ємним компонентом соціально-економічного та культурного розвитку. Водночас зростання попиту на навички і компетенції вимагає від вищої освіти нових кроків [2].

5.5. Мета української системи освіти

Національною доктриною розвитку визначено, що мета української системи освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

Наразі пріоритетним напрямком державної політики є трансформація вищої освіти з урахуванням студентоцентрованого підходу. Першим і найважливішим кроком має стати модернізація змісту освітніх програм на засадах студентоцентрованого навчання. Адже освітні програми є вихідним інформаційним забезпеченням як процесу викладання, так і процесу навчання.

Слід зазначити, що процедура розробки та затвердження навчальних програм є доволі тривалою. Нерідко до моменту їх введення в дію значна частина інформації втрачає актуальність. Освітні програми мають слугувати лише інструктивним матеріалом, а не догмою у процесі навчання, тобто надавати можливість викладачам використовувати інтерактивні освітні методики та заохочувати здобувачів освіти до активної участі у творенні навчального процесу [2].

Студентоцентрований підхід має передусім ґрунтуватись на довірі до студента та надавати йому можливість обирати дисципліни, які він хоче вивчати в межах своєї спеціальності.

Освіта побудована на засадах студентоцентризму має орієнтуватись як на процес, так і на результат, забезпечувати підготовку конкурентоспроможних фахівців, виховувати усебічно розвинутих, вільних, творчих особистостей.

Інтеграція України до європейської спільноти та реформування системи вищої освіти зумовлюють посилення уваги суспільства до фахової, загальноосвітньої та конкурентоспроможної підготовки спеціалістів [8].

На сьогоднішній день розвиток техніки та технології розширило інформаційне середовище, в якому живе сучасна молодь. Тому студент має бути розвинутою, самодостатньою особистістю. Повинен самостійно приймати будь-яке рішення і бути відповідальним суб'єктом сучасного інформаційного середовища.

Відомо, що навчати можна лише ту людину, яка хоче вчитися. Тому, головним завданням викладача є забезпечення не лише високої якості викладання своєї дисципліни, а й надати можливість здобувачу освіти усвідомити обов'язкову необхідність самостійного вибору шляхів засвоєння матеріалу, враховуючи інтереси майбутнього фахівця.

5.6. Принципи студентоцентризму

Принцип студентоцентризму, як принцип академічної культури, передбачає самостійне опрацювання науково-методичної літератури, вміння систематизувати, обробляти, аналізувати інформацію і головне вміти робити правильний науково-обґрунтований висновок. Така робота здобувачів освіти повинна бути спрямована на отримання ним певних навичок науково-дослідної діяльності. Студентоцентризм включає також підготовку, розробку і презентацію студентами наукових розробок по актуальним проблемам розвитку економіки України та її регіонів [8].

З метою активізації принципу студентоцентризму необхідно залучати здобувачів освіти до участі в студентських наукових конференціях. У цьому процесі їм необхідно не лише пропонувати теми виступів, а й надавати можливість обирати тему самостійно, яка найбільше цікавить і хвилює здобувача освіти по дисципліні і яка з його точки зору є актуальною для подальшого розвитку України, виходу її з економічної кризи.

Серед важливих сучасних освітніх технологій є тренінгова форма навчання, яка забезпечує ефективне формування свідомих мотивацій, вмінь, навичок і компетенції студента-майбутнього фахівця.

Переваги педагогічного принципу полягають у поєднанні демократичних принципів з сучасними методами навчання, що дозволяє створювати умови для залучення великої кількості здобувачів освіти, створювати ситуації успіху, добровільно брати участь, застосовувати теоретичні знання на практиці, вивчати складні питання на тренінгу, а не в реальному житті, наближуватися до практичної діяльності, що дозволить бути успішними, а відповідно конкурентоспроможними фахівцями [8].

Таким чином, активізація принципу студентоцентризму сприяє мотивації студентів до навчально-пізнавальної діяльності, що виявляється в необхідності вміти творчо підходити до навчального матеріалу, доводити власну точку зору, вміти розробляти та аргументувати стратегію поставленої мети, самовдосконалюватися і формувати інноваційні якості особистості.

В основу студентоцентрованого навчання покладено ідею максимального забезпечення студентам їх шансів на ринку праці [4, с. 16], яка знаходить віддзеркалення в освітніх програмах, орієнтованих на результати навчання та урахування особливостей пріоритетів тих, що навчається [2, с. 61], що актуалізує проблему досягнення максимальної ефективності цього процесу.

Вирішення даної проблеми, на нашу думку, може бути досягнуто шляхом активізації навчання, яке базується на принципах свідомості та активності, суб'єктності й синергетичності.

Розглянемо зазначені принципи. Принцип свідомості та активності ґрунтується на усвідомленні пріоритетів та активному самоменеджменті студентів. Відображає активну роль особистості здобувача освіти під час засвоєння знань, які здобуваються через інтенсивну розумову діяльність.

Принцип свідомості та активності реалізується через самостійну пізнавальну діяльність – систему самостійних пізнавальних дій, спрямованих на досягнення певної педагогічної мети і може бути реалізованим через використання модифікованої нами методики аутометодичних дій самостійної навчальної діяльності І.Гініатулліна [3, с. 21], напрацювання здобувачем освіти власного арсеналу методів самоуправління та їх постійне застосування, що

значно покращує результати навчання.

Принцип суб'єктності. передбачає позицію автора свого життя, який свідомо ставить цілі з самореалізації та самовдосконалення, визначає свої проблеми і перспективи, керує власним саморозвитком.

Успішність становлення суб'єкта діяльності буде залежати від:

- 1) адекватності відображення суб'єктом діяльності об'єкта, тобто від того, що суб'єкт намагається пізнати і перетворити у навколишньому світі;
- 2) профпридатності суб'єкта (буде визначатися характером професійної мотивації особистості, її спрямованістю, інтересами, установками тощо);
- 3) розвитку у суб'єкта власних способів розв'язання типових життєвих і кризових проблем, уявлень про своє місце в житті, системи самооцінки і самовдосконалення [1, с. 60].

Принцип синергетичності полягає в підсиленні значущості всіх структурних елементів студентоцентрованого навчання, ґрунтується на самостійності, відповідальності, цілеспрямованості та ефективності студентів і, як результат, сприяє свідому самовдосконаленню майбутніх спеціалістів.

Сьогодення характеризується інтернаціоналізацією освітньої діяльності, яка надає ряд переваг та виявляє низку проблем не тільки національного, а й глобального характеру. Актуальним став термін інноваційна людина, для якої притаманні інноваційні тип мислення і культура, тип діяльності, сприйняття і творення змін; життя у постійно змінюваному середовищі, потреба у нових знаннях, ідеях, технологіях, новому житті [2]. Порівнювання вітчизняного соціально-економічного становища з іншими країнами стимулює у людей зацікавлення у вивченні іноземних мов, спричинює зростання зовнішньої і внутрішньої трудової і науково-освітньої мобільності. Можливість навчання у зарубіжних вишах змушує представників вітчизняної вищої освіти орієнтуватися на підготовку фахівців не тільки для національного ринку праці. Саме відкритість і доступність світових освітніх послуг для здобувачів освіти вимагає від українських університетів забезпечення конкурентоспроможності своїх випускників [1]. На думку фахівців цьому процесу сприятиме реалізація

принципу *студентоцентризму* – особистісно-орієнтованого підходу, який є основою всебічного розвитку особистості здобувача освіти, врахування його індивідуальних здібностей, концентрації зусиль на формуванні його світосприйняття, професійних навичок, саморозвитку, саморегуляції, соціальної відповідальності, актуалізації особистого досвіду здобувачів освіти [3].

В сучасних умовах знецінюється просте засвоєння фактів, опанування сталих алгоритмів та теорій. Причиною цього є швидке зростання обсягів інформації, яку має опанувати людина. І, як наслідок, ускладнення застосування традиційних способів навчання, що передбачають передачу знань від викладача до студента під час занять. Поступово такий підхід повинен бути доповненим, а згодом заміненим самостійним навчанням студента під керівництвом викладача [8].

Вважається, що вітчизняні університети практикують підготовку курсів інформативно- оглядового характеру. Безумовно, якщо здобувач освіти має уявлення про предметну область, то можна посилювати науково-дослідну складову. Але якщо для майбутньої професійної діяльності дуже важливо мати глибокі базові знання і професійні навички, зорієнтуватися в колосальних обсягах інформації самостійно досить проблематично. Збільшення науково-дослідної складової курсів повинна базуватися на розробці великої кількості допоміжної та навчально-методичної літератури. Оскільки різні науки і дисципліни мають свій специфічний зміст, то дуже складно привести їх до спільного знаменника і вповні застосовувати усі переваги інноваційного навчання [8].

Складні багатопланові проблеми, які характерні для професійної діяльності різних спрямувань, зумовлюють необхідність збільшення підготовки фахівців саме міждисциплінарного профілю.

Розширення і поглиблення міждисциплінарної спеціалізації досягається за рахунок створення нових напрямків і широкого вибору факультативних дисциплін [3].

Для успішної реалізації студентоцентризму значних зусиль потребує

мотивація і підготовка професорсько-викладацького складу. Головною перешкодою для академічної мобільності викладачів і дослідників є низький рівень заробітної плати в Україні та відсутність фінансової автономії ЗВО [8]. Значною мірою вирішення окремих актуальних питань освітньої галузі залежить і від готовності вищих навчальних закладів до співпраці з бізнесом. Потрібно запровадити систему моніторингу працевлаштування випускників [3]. Аналіз такої інформації дозволить також з'ясувати особливості їх самореалізації, конкурентоспроможності на ринку праці, самостійності у прийнятті рішень тощо, а також відшукати шляхи подолання егоїзму, споживацтва, перебільшеної самооцінки студентської молоді.

Висновки

Орієнтація закладу вищої освіти на досягнення якісно нових освітніх результатів призводить до необхідності перейти від традиційного способу внутрішнього контролю до управління якістю освіти, де контроль є тільки однією з функцій.

Студентоцентризований підхід має передусім ґрунтуватись на довірі до студента та надавати йому можливість обирати дисципліни, які він хоче вивчати в межах своєї спеціальності.

Для успішної реалізації студентоцентризму значних зусиль потребує мотивація і підготовка професорсько-викладацького складу.